

МРНТИ 18.67.15

Н. Ж. ЖАМАНБАЕВА¹, О. К. ХОЖАМБЕРДИЕВ²^{1,2}Т. Қ. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы

(Алматы, Қазақстан)

ШЕТЕЛДІК АНИМАЦИЯЛЫҚ ФИЛЬМДЕРДІҢ ДЫБЫСТАЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (ДИСНЕЙ ЖӘНЕ РЕСЕЙ АНИМАЦИЯЛЫҚ ФИЛЬМДЕРІ)

ШЕТЕЛДІК АНИМАЦИЯЛЫҚ ФИЛЬМДЕРДІҢ ДЫБЫСТАЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (ДИСНЕЙ ЖӘНЕ РЕСЕЙ АНИМАЦИЯЛЫҚ ФИЛЬМДЕРІ)

Аңдатпа

Бұл мақалада анимациялық фильмдердің дыбысталу ерекшеліктері қарастырылады. Зерттеу нысаны ретінде Дисней және Ресейдің анимациялық фильмдері алынады. Шетелдік анимациялық фильмдердің дыбысталу мәселелеріне шолу жасау, дыбыстау ерекшеліктерін айқындау, актер дауыс техникасының маңыздылығын айшықтау - зерттеудің басты мақсаты саналады. Осы мақсатқа қарай дыбыстаушы актердің сөйлеу техникасының негізгі ережелері сұрыптап шығарылады. Актер дауысының толық мүмкіндігі анимация әлемінде көрінеді. Өйткені, өмір иллюзиясын тудыратын өнерде түрлі дауыс ерекшеліктері ашыла түседі. Мақалада екі елдің анимациялық фильмдеріне анализ жүргізе, салыстырмалы түрде зерттелінеді. Зерттеу барысында микрофон алдындағы актердің дауысын дамытуға қажетті ережелер ұсынылады. Актер дауысына қажетті ұсынылған ережелер зерттеудің маңыздылығын айқындайды.

Тірек сөздер: анимация, сөз өнері, сөйлеу мәнері, дауыс техникасы, тембр, интонация, фактура, образ.

Кіріспе

Дыбыс – адам өмірінде қарым-қатынастың ең негізгі құралы болып табылатын қозғаушы фактор. Көрермен мен өнерді байланыстыратын, ортаға

алтын көпірді салушы – дыбыстың атқарар рөлі жоғары. Кино әлемінде дыбыстың келуі үлкен төңкеріс алып келгені белгілі. Бұл құбылыс мультипликацияға да әсерін тигізбей

қоймады. Танымал кино теоретик Ричотто Канудо «Жеті өнер манифисенті» атты жұмысында дыбыстың кино өнеріне ықпалы жөніндегі мәселелерді қарастырған болатын. Газеттер беттеріне басылып шыққан көптеген сыни жазбалар кинематография төңірегінде болды. Бұл сол кезеңде анимацияның кино өнерінің көлеңкесінде көмескіленіп қалғандығын айқындайды. Бәлкім, теоретиктер мультипликация саласын көркем өнер ретінде бағаламаған шығар. Анимация көрерменнің көңілін көтеру, қызықтыру мақсатында жасалынатын киноның бір саласы саналатын. Экранда дыбыстың пайда болуы мультипликацияның көркем өнер болып аяқ тіреуіне негіз болғандай. Дербес өнер болып қалыптасқан анимация тарихында дыбыс жазудың түрлі әдіс-техникалары пайда болып, балаларға арналған өнер түрі үздіксіз дами бастады. Дерекке жүгінсек, «Дыбыс жас ұрпаққа пайдасын тигізбейді деген теріс пікірде болған, сыншыларға алғаш болып қарсы шыққандардың бірі анимация атасы Уолт Дисней еді. Ең алғашқы дыбысты мультфильм «Параходик Вилли» (Параходшы Билли, 1928 ж.) У. Диснейге әлемдік атақ алып келгенін ұмытпаған жөн» [1].

Оркестрлі музыкалық сүйемелдеулер көмегімен түсірілген мультфильмде актерлердің ешқандай диалог, мәтіндері қолданылмайды. Дыбыс жазу техникасы мүмкіндігінің шектеулігі режиссерлерге толыққанды анимациялық фильм жасауға тосқауыл болды. «Параходик Вилли» мультфильмінде ритмді әуен дыбысына қарай кейіпкерлер әрекет етеді. Кейіпкерлердің ішкі тебіреністері мажорлық немесе минорлық симфониялармен үйлесім тауып жатты. Дыбыс режиссерлері аспапты әуендер мен табиғи шуылдар сынды

дыбыс жазудың барлық мүмкіншілігін пайдаланды. Дегенмен, дыбыстық жазба барысында қиындықтар туындап жатты. Өнерде әр үдерістің өзіндік күрделі сәттері болады. Үлкен өткелдерден өтіп қана сапалы дүние жасалынатыны анық.

Анимация өнерінде дыбыс жазу үдерісі ыждағатты еңбекті талап етеді. Осы деректерге сүйене алғашқы дыбыс жазу барысы қалай өтетіндігін байқауға болады. 1922–1936 жылдар аралығында жарық көрген Дисней студиясы фильмдерінің барлығы дерлік дирижер бастаған музыкалық сүйемелдеулердің көмегімен жүзеге асты. Бұл дыбыстық шешімнің түрі 1937 жылға дейін қолданыс алды. Дыбыссыз фильмдер дәуірінің өткені секілді осы дәстүрдің де тоқтайтын уақыты келеді. Анимацияда дыбыстық шешім дыбыс жазба техникасының дамуымен өркендей бастайды. 1937 жылы Дисней компаниясында түсірілген «Ақшақар және жеті ергежейлі» атты аталмыш толықметражды картинада алғаш рет кейіпкерлер дыбыстала бастады. Дыбыстық шешімде – музыка, шуылмен қатар сөз маңызға иеленеді. Қосалқы элементке айналған сөздің келуімен анимацияда актер мамандығына қажеттілік туындай бастайды. Бұл құбылыс мультипликацияның көркем өнер болып қалыптасуына түрткі болды. Сөздің маңыздылығы жөнінде профессор Д. Тұранқұлованың: «Рөлді жасаудағы артистің негізгі құралы – сөз. Адамның ішкі дүниесін драма артисі сөз арқылы ашып, тек қана жай жаттап алған сөз емес, терең ой, үлкен сезім деп қарауы қажет» [2, 19 б.] – деген астарлы ойлары зерттеу жұмысының маңыздылығын айқындайды.

Бейнелеудің барлық құралдарын қамтыған анимацияның өнердегі рөлі актерлермен тығыз жұмыс атқара

бастағанда ғана айқындалды. Дыбыстың пайда болуымен анимация өнері болашақтағы дара жолын бағдарлады. Мультипликацияда актерлермен алғаш болып шарт жасаған Дисней компаниясы болды. Олардың «Ақшақар және жеті ергежейлі» атты мультфильмі осы сөзімнің дәлелі болмақ. Режиссер кейіпкерге дауыс таңдарда егжей-тегжейлі қарайтындығы байқалады. Асығыс әрекетке бой алдырмай баппен жұмыс атқара білді. Дауыс іздеген Диснейдің өзіндік ұстанымдары, көзқарастары болатын. Кейіпкерге сай келетін дауысты іздегенде компания суретшілері жұмыла кірісетін. Ұйымшыл ұжымның талапты еңбектері көп ұзамай өз жемісін берді. Басты кейіпкерді сомдаған Адриана Казелоттидің дауысы ерекше жұмсақ, нәзік келген. Иірімге толы әндерді жеңіл айта білетін әнші дауысының диапазоны жоғары болды. Жіңішке дауыс иесі жоғары ноталарды еркін алуынан Дисней не себепті таңдауын осы әншіге тоқтағандығы көрінеді. Ақшақар кейіпкерінің дауысы көрерменді бірден баурап алып, құлақтарын елең еткізетін. «Тыңдаушысын ұйытып, баурап алмаса, дауысы жақсы болып, сөзі түсініксіз, анық болмаса, онда өнер қадірін жойғаны, Әнді әсерлі, құлаққа жағымды, сөзін анық айтатын әншіні жұрт қашан да жылы қабылдайды» [3, 10 б.].

Ақшақар образына дәл келген әнші дауысы кейіпкерді көркемдей түскендей. Кейіпкер характерін жасау актерлік шеберліктен алшақ әншінің қолынан келді деуге болады. Әсем сазды дауысын ойната білген Адриананың дауысы арқылы режиссер Дисней анимациядағы дыбыстық шешімнің эстетикасын қалыптастырады. Осы мультфильмнен бастап мультипликатор актер дауысына байланысты ережелер құрастырады.

Бұл дауыс тек Ақшақар кейіпкерінің жарқын дауыс үлгісі болып тарихта қалды. Осының өзі қайталанбас, өтімді образ қалыптастыруда актер дауысының маңыздылығын айшықтайды. Егер Ақшақар кейіпкерінің дауысында кино немесе театр актері сөйлесе, нағыз үлгі болып қалыптасқан бейне жоғалар еді. Көрерменнің санасында әсем дауысы, көркем бейнесімен сақталған кейіпкер бейнесінің өзектілігі өшер еді. Актер дауысының басқа кейіпкерде қайталануын кейіпкер образының ұрлануына теңеген У. Диснейдің барлық актерлеріне қоятын басты талабының бірі – дауысты ешбір кино немесе радио өнерінде қолданбау. Дисней студиясы мультфильмдерін дыбыстаған актерлер бірнеше уақытқа екінші рет анимациялық немесе кино фильмдерді дыбыстау мүмкіндігінен ажырайды. Дегенмен режиссер тиісті шарт бойынша өтемақысын берері хақ. Белгілі бір актер немесе әнші бірнеше сериядан тұратын компания өнімдерінде қалыптастырған өз образдарын қайталап дыбыстай беретін.

Әдістер

Бүгінгі Бұл мақалада, зерттеу, салыстыру, талдау, зерделеу, ғылыми жүйеге келтіру, реттілікпен жазу, нұсқау, дәлелдемелер келтіру, топтау, рейтинг жүргізу әдістері қолданылды.

Тақырыпқа өзек болып отырған дыбыстау мәселесі анимация өнерінде қалай жүзеге асатынын қарастырсақ. Белгілі американдық режиссер-аниматорлар Гарольд Уайтекер мен Джон Галас «Тайминг в анимации» атты шығармасында «дыбыс пен суреттің үндестігі» бөлімінде анимация өнеріндегі дыбыстың маңыздылығы жөнінде терең тоқталып өткен болатын. «Дыбыстық дизайн анимацияда өзінің эстетикалық

әрі технологиялық ерекшеліктерінен тұрады. Сурет секілді барлық дыбыс толығымен жасанды құралады. Диалогтар жазбасы түсіріліммен бірге қатар жүретін натуралық кинодан мультфильмнің айырмашылығы бірінші дыбыс жазылып, суреттің соған жүктелуінде. Бұл дайындық барысының маңызды бөлігі және оны түсірілімнен кейінгі кезеңге қалдыруға болмайды. Магниттік таспаға немесе оптикалық пленкаға фонограмма арнайы құралмен ажыратылады. Осы ережеге сүйене аниматор кейіпкерге қажетті жест, мимика, ауыз қимылының қалпын таңдайды» [4, 125 б.]. Анимация режиссерлері жан беруші актер дауысымен кейіпкер образын көркемдеп, керекті тұстарына өзгерістер енгізеді. Кадрдағы сурет пен дыбысты алғаш болып үйлесімді пайдалана білген олар, дыбысты жазудың өзіндік тәсілін жасап шығарып, барлық әлем мультипликаторлары өз туындыларына қолданған арнайы заңдылықтарды жазып шығарады. Кейіпкерге өзіндік дүниетанымымен, көзқарасымен характер бере отырып, дыбыстаушы актер жаңа бейне жасауға талпынады. Осылай актер дауысының көмегімен анимациялық режиссерлер ойындағы бейнені суретке түсіріп, қиялдарына ерік бере білген.

Дисней студиясының кейіпкерді дыбыстаушы актерге қоятын басты талаптары:

- Ән айта білу (әсіресе, академиялық ән) ;
- Кішкентай баланың тілінде сөйлей білу;
- Актер дауысында нәзік үн болу керек;
- Актерде тез жатталып қалатын айрықша үн болуы қажет;
- Актердің сыртқы келбетінде

ерекшелік болуы тиіс;

- Мультфильмді дыбыстау үдерісі аяқталған соң актер өз дауысын басқа өнер салаларында қолданбау міндеттеледі.

Осындай әдістерді ұстанған Дисней компаниясы актер дауысын таңдау барысында қатаң талаптардан өткізетін. Бірінші болып анимация өнерінде дыбысқа тәжірбиелер жүргізген мультипликатор У.Дисней мультфильмді дыбыстауда өзінің ережелерін қалыптастыруға ұмтылды. Анимация өнерінде алғаш болып дыбыстық шешімге аса көңіл бөлген У.Дисней компания жетекшілері еді. Дисней студиясы дыбыстаушы актерден – опералық әнді жоғары деңгейде айта білуі талап етілді. Дисней мультфильмдерінің брендке айналған кейіпкерлерін танымал опера әншілері және театр, кино актерлері дыбыстады. Бүгінгі заманауи анимацияда компания қызметкерлері осы әдістерді сақтап келеді.

Кеңестік Ресей режиссерлерінің қолданған әдіс-тәсілдері мүлдем бөлек болды. Анимация режиссерлері актер дауысы жазылған фонограммаға бағына отырып, кейіпкер жасау үдерісіне кіріседі. Бұл алғашқы мультфильмдердің дыбысталу ерекшеліктерінің бірі саналады. Режиссер дыбыс таспасын қайта-қайта тыңдай отырып, кейіпкер образын жасайды. Кеңестік Ресей мультипликациясының негізін қалаған Ф.Хитрук өзінің естеліктерінің бірінде: «Мен фильмді жасау барысына кіріспес бұрын «тайминг» деп аталатын, яғни негізіне реплика мен музыка жүргізілетін ритмикалық сап құрылғанды жөн көремін. Себебі, мен ең алдымен өз фильмімді ести білуім қажет» [5, 199 б.] – деген болатын. Аталмыш аниматордың сөзі барлық мультипликаторлардың осы

тәсіл бойынша кейіпкер бейнелейтіндігін айғақтайды. Кейіпкер бейнесіне сәтті таңдалынған актер дауысы мультфильмнің 70 % дайындығын құрайды Кеңестік ресей анимациясында дыбыстаушы актерлерге қойылатын режиссердің басты талаптары:

1. Актер дауысында табиғи ерекшеліктердің болуы;
2. Актердің өзіндік сөйлеу мәнерінің болуы;
3. Оқитын материал табиғатын терең түсінуі;
4. Дауысты шынайылықтан алшақтатып, түрлендіру, оғаштай түсу;
5. Бала тілінде сөйлей білу;
6. Кейіпкерді тез сөйлету барысында дикция заңдылықтарын сақтау;
7. Кейіпкердің характерін ашатын дауыс ерекшелігін табу.

Кейіпкерлер дауысын барынша өзгертіп, түрлендірген актерлер дауысты ойнатудың барлық мүмкіндігін пайдаланды. Бұл бір жағынан дыбыстаушы актерлердің дыбыс аппаратына әсер беріп, жұтқыншаққа күш түсу, тамақтың қырылдап, тез шаршауы секілді мәселелерді туындатты. Бейнеленген кейіпкерге байланысты образ жасауда дауыс кейіпкер тарихын хабардар етуі тиіс. «Винни-Пух» картинасындағы кішкентай торайды сомдаған актриса Клара Румянова жіңішке, нәзік, жәй дауыста сөйлеуі кейіпкер характерін айқындай түсті. Қорқақ, жуастау торайды мұрнымен міңгірлетсе сөйлеткен актриса кейіпкердің табиғатын аша түсті. «Ну, погоди» фильміндегі қасқырды дыбыстаған Анатолий Папановтың гүрілдеген жуан дауысы кейіпкер характерінің ерекше қырына айналды. Ауызында темекі түтігін тастамайтын қасқырды дыбыстауда тамағын қырылдатып, жөтеле сөйлетуі

актердің шеберлігінің белгісі. Анимация өнерінде дауысты осылай өлшеусіз түрлендіруге болады. «Көркем фильмге қарағанда анимацияда алуан түрлі дауыстар қолданылады. Кейіпкердің сан алуандығына байланысты оларға түрлі дауыс ерекшеліктерін ойлап табу қиындықпен келетін іс. «Кейіпкер дауысы оғаш болған сайын, бейнеленген экран шарттылығына табиғи түрде жақындай түседі. Винни-Пухтегі В.Леоновтың ұмтылмастай өзгертілген әулекі дауысы, И.Савинаның өзгертілген тембрімен торайдың ұшпалы дискант (жіңішке) дауысы және осы ғажайып дауыстар музыкамен үйлесім тауып жатты. Әдетте, актер микрофон алдында дауысын трансформациялауға тырысады. Бірақ дауыс трансформация тәсілінен бөлек, әсерді күшейту мақсатында дыбыстың түрлі акустикалық түзетулеріне ұшырайды» [6]. Бұл тәсілді көрерменге дауыстың әсерінің ықпалын күшейту салдарынан дыбыс режиссерлері қолданып жатады. Экранда актер дауысының тондары, жылдамдығы өзгеріс табады. Бірақ қарапайым көрермен оны байқамас. Дегенмен, техникалық тәсілдерден гөрі актер өз дауысын ешқандай құралдардың көмегінсіз табиғи түрде түрлендіріп, интонациясын ойната білсе - ең басты жетістік. Анимацияда актер дауысы оғаш болған сайын, тартымды бола түседі. Кеңестік эранда актер дауысының трансформациялануы, актер дауысы мүмкіндігінің шексіздігін айшықтады. В. Леонов, В. Высоцкий, А. Папанов, К. Румянова, В. Ливанов А. Баталов, Б. Новиков сынды танымал тұлғалар актер дауысы қырларының шектеусіздігін көрсетті. Дауыс мүмкіндігінің көркем үлгісін жасаған кеңестік Ресей актерлері дыбыстаудың жаңа формасын қалыптастырады. Дербес өнер болып

қалыптасқан анимацияда әсем сазды Диснейлік дауыстардың түрленіп, оғашталған танымастай дауысқа трансформациялануы орын алды.

Пікірталас

Сол кезеңнің жарқын үлгілері:

Эйлин Вудс («Золушка», Күлшеқыз рөлі), Мэри Коста («Спящая красавица», Аврора ханшайым рөлі), Джоди Бенсон («Русалочка», Аринель рөлі), Линда Ларкин («Алладин», Жасмин рөлі), Пейдж О'Хара («Красавица и чудовище», Белль рөлі), Ирен Бедард («Покахонтас», ханшайым рөлі) т. б. дыбыстаушы актерлердің еңбектері көрермен арасында жоғары бағаланды. Бірнеше үміткерлер арасынан таңдалынып алынған актерлер сырт-келбеті жағынан өз кейіпкеріне ұқсастықтар байқалды. Дисней компаниясы таңдау жасарда дыбыстаушы актерлердің дауысынан бөлек фактурасына да мән беретіндігі көрінеді. Актер таңдарда сыртқы фактурасына назар аудара, экранға әлі шықпаған образдар іздеді. Мысалға, «Покахонтас» мультфильміндегі үндіс қыз Покахонтас ханшайымды дыбыстаған актриса Ирен Бедардтың өмірдегі келбеті үндістерге жақын. Актерлердің сыртқы фактурасы кейіпкер бейнелеуде режиссердің негізгі нысанына айналғандай. Актер немесе әншілер түр-келбетінің мультипликаторға ұнағаны соншалық, Дисней өз кейіпкерлерінің прототипі етіп жасайтын. Төменде көрсетілген дыбыстаушы актерлердің барлығы Дисней кейіпкерлерінің прототипі.

Кеңестік Ресейдің танымал актерлері Евгений Леонов (Винни-Пух), Анатолий Папанов, Владимир Высоцкий («Ну, погоди», қасқыр), Клара Румянова (Чебурашка), Василий Ливанов (қолтырауын Гена) Алексей Баталов

(Ежик в тумане), Фаина Раневская (Фрекен бок), Борис Новиков (почташы Печкин) т.б. әсем үнді дауыстарымен көрермен жадында мәңгі сақталды. Диснейдің бренд кейіпкерлерін озып өткен кеңестік анимация кейіпкерлерінің алдыңғы қатарға шығуы – дыбыстаушы актерлер дауысының көркемдігінде еді. Ешкімге ұқсай бермейтін ерекше дауыс иегерлері кеңестік экранда нағыз жанды образдар алып келді.

Дисней компаниясы актер дауысын таңдауда бірізділікті қағиданы ұстануы, таптаурын дүние тудырды. Бұл кезеңде дыбыстаушы актер міндетті түрде ән айта білу керек қағидасы өз өтімділігін жояды. Кейіпкердің өлең айтатын көріністерінде әншілердің көмегіне жүгініп, ал дауыс репликасын актерлер оқи алады. Ең бастысы актер дауысында кейіпкер характерін айқындайтын ерекше үн, саздылық болса жеткілікті. Қазіргі таңда актердің ән айту қабілеті болмаса, режиссер арнайы әншілерді шақырады. Кеңестік мультипликацияда дыбыстауға театр және кино артистері таңдалды. Жанрлық, тақырыптық түрленулерге байланысты кеңестік мультипликация өнерінде дыбыстау элементтерінің бірі – сөздің рөлі жоғарлайды. Актер анимация өнерінде тек кейіпкерлерді дыбыстамай, кадр сырты баяндау тәсілімен мәтінді оқыды. Әсіресе, кеңестік мультфильмдерде актер кадр сырты әдісімен автордың атынан ертегілерді баяндайтын. «Автор мәтінін оқитын әңгімені баяндаушы немесе диктор көрерменге ақпаратты жеткізіп қана қоймайды. Өзінің интонациясы арқасында, экрандағы оқиғаға деген көзқарасымен маңызды рөл ойнайды. Егер, бұл фильм-ертегі болса, жақсы актер мәтінді оқи отырып, көрерменді экранда жұмбақ, ғажайып құбылыстар басталатындығына дайындайды; ал

егер лента сатиралық үлгіде болса, ирониялық интонацияда баяндау көрерменге авторлық позицияны сезінуге көмектеседі» [7].

Актердің дауыс интонациясы мультфильмнің атмосферасын тудырады. Кадр сыртындағы дауыстан көрермен алда не болатынын болжап, сезіп отырады. Бұл актер дауысының мультфильмдегі тағы бір рөлін айқындайды. Кеңестік кезең мультфильмдерінде автордың атынан баяндау жүргізген танымал актерлер Иннокентий Смоктуновский, Зиновий Гердтдің есімін айрықша атап өтуге болады. Оның шығармашылық жолында кадр сырты мәтінін дыбыстауға деген сұраныс көп болды. Көптеген режиссерлердің картиналарында баяндау тәсілін керемет үлгісін жасай білген актердің қою дауысы көрерменді сендіре білетін. Балалар ең сезімтал көрермен. Барлығын дауыстан сезіп отыратын анимацияның өз көреремені бар. Сол көрерменді сендіру, экранда болып жатқан оқиғаны шын ете түсу – актердің негізгі міндеті. Егер актер оқып жатқан мәтінге өзі сенбесе, өзгелерді сендіре алмайды. Сондықтан, актер қиялының ұшқырлығымен, ойының жүйріктігімен материалды өзінің басынан өткен оқиғасындай баяндай білсе – актер үшін үлкен жетістік. «Актерде кәсібилік болмаса, поэзия мен көркем әдебиеттің табиғатын түсініп оқи алмайды» [8,54 б.].

Анимация өнері – поэзия, халық ауыз ертегілері, аңыз-мысалдар, дастандар, нақыл-сөздер сынды көркем әдеби шығармалардан құралады. Анимацияның жанрлық ауқымдығы шексіз. Ұлттық құндылықтардың қазынасына айналған анимация өнерінде актер әдебиет әлемінің руханиятын терең түсіне білу қажет. Көрермен жүрегіне жеткізу үшін

актер оқитын шығарманың табиғатын сезініп, пайымдай білу тиіс. Бұл дыбыстау өнерінде қажетті жоғары талаптардың бірі. Микрофон алдындағы дыбыстаушы актер үшін жаңа бейне жасау ыждағатты еңбекті қажет етті. Актер дауысынан кейіпкердің көңіл-күйін, характерін, тіпті әрекетін аңғаруға болады. Тонды жоғарлатып немесе төмендетіп, дауыс интонациясын өзгертіп, ырғақ тудыру – актерден сөйлеу техникасын талап етеді. Кез-келген актер өз дауысын еркін меңгере алмайды. Актерлік өнердің басты ережесі жөнінде сахна тілінің маманы Хожамбердиев О.: «Актер өз рөлін қалай түсінсе де, қандай әдісті қолданса да, оның негізгі кәсіби міндеті – автордың сөзін жоғалтпай, керісінше оны көрермендерге толық жеткізу болып табылады» [9,16 б.] – деген болатын.

Қорытынды

Қорытындылай келетін болсақ, экранда дыбыстың пайда болуы мультипликацияның көркем өнер болып аяқ тіреуіне негіз болғандай. Анимация тарихында дыбыстау элементі – музыка, шуылмен қатар сөз рөлінің артуы, актер маманының маңыздылығын айқындайды. 1937 жылы Дисней компаниясының «Белоснежка и семь гномов» картинасында сөздің қолданыс табуымен анимацияның дербес өнер болып қалыптасуына жол ашылды. Актер немесе әншілердің дыбыстауымен мультипликация көркемделе түсіп, анимацияда дауыстың рөлі жоғарлайды. Дыбыстаушы актер кейіпкерге жан беруші суретші. Дауыс – көрерменмен тығыз байланыстыратын ең негізгі элемент. Дауыс - көрерменді жылатып не күлдіртетін, жабырқағанда көңіліне жылу сыйлайтын жан дауасы. Дербес өнер болып қалыптасқан анимацияда әсем сазды Диснейлік дауыстардың

түрленіп, оғашталған танымастай дауысқа трансформациялануы орын алды. Адриана Казелотти, Эйлин Вудс, Клифф Эдвардс, Кэтрин Бомонт, Бобби Дрисколл, Мэри Коста т.б. Диснейлік артистердің академиялық дауыста сазды әндері, нәзік үндері кішкентай көрермен жүрегін жаулап алды. Диснейдің дыбыстаушы актерге қоятын ең басты талабы – ән айта білу. Тенор, боритон, сопрано дауысындағы әншілер Дисней компаниясының тұрақты дыбыстаушы актерлеріне айналды. Ал кеңестік экранда ерекше дауыста кейіпкерлердің келуін анимация өнерінің алтын ғасырымен теңеуге болады. В. Леонов, В. Высоцкий, А. Папанов, К. Румянова, В. Ливанов А. Баталов, Б. Новиков т.б. дауыс мүмкіндігінің көркем үлгісін жасаған кеңестік Ресей актерлері дыбыстаудың жаңа формасын қалыптастырады. Нәзік, сазды үнге толы Диснейлік актерлер дауысын оғаш дауыстағы, гүрілдеген, ешкімге ұқсамайтын дауыстар алмастырады. Анимацияда актер дауысы оғаш болған сайын, тартымды бола түседі. Кеңестік эранда актер дауысының трансформациялануы, актер дауысы мүмкіндігінің шексіздігін айшықтады.

Кеңестік анимацияда актер дауысы оғаш болған сайын, тартымды бола түседі деген қағиданы ұстанды. Сондықтан дауыс интонациясын барынша түрлендіріп, құбылтуға тырысатын. Актерлердің дауысындағы табиғи жарықшақтары образдарды одан сайын көркемдей түсті. Дауыста белгілі бір себептермен пайда болатын ақаулар керісінше актерлердің басты қаруына айналды. Режиссерлер дыбыстауға күнделікті өмірде де дауыс тембрі ерекше актерлерді іздейтін. Ешкімге ұқсамайтын өзгеше дауыс иегерлері сұраныс тудырды. Дауыс –

қарапайым адам дауысына ұқсамастай оғашталу қажет болды. Тіпті, кейбір тұстарына дауысты өзгертуге техникалық құрылғыларды пайдаланатын. Тыңдаушы көрерменге қызықты болу мақсатында дауыс формасын «мультиязычный» етіп жасауға талпынатын.

Дегенмен, арнайы эффектілер актер дауысындағы табиғилықты жоғалтып жібермеді. Ресей актерлері кішкентай көрерменнің сүйіктісіне айналған «Винни-Пух», «Пятачек», «Волк», «Чебурашка», «Крокодил Гена» т.б. көптеген жаңа образдарды қалыптастырды. Кейіпкерлер экранда актерлердің ерекше үнді дауыстарымен таныла бастады. Көрермен күні бүгінге дейін кейіпкерлер дауысын жадында сақтауы актерлердің кәсібилігінің арқасында. Бірақ Дисней компаниясының қолданған әдістерін де жоққа шығаруға болмас. Көшбастаушы студияның көрермендерінің көптігіне сан жетпейді. Бүкіл әлем қызыға қарап отырған Дисней компаниясы өз ережелерін қатаң ұстанып келеді. Кеңестік Ресей және шетелдің анимациялық компанияларының актерлерге қойылар өзіндік жеке талабы мен арнайы заңдылықтары болды. Сол қағидалар анимация өнерінде дәстүрге айналып, бүгінде сақталып келуде.

Нәтижесі:

Анимация өнерінде актер дауысының ролі жоғары бағаланды. Сөз – дыбыстық шешімнің маңызды элементіне айналса, актер дауысы – дыбыстау өнерін қалыптастырады. Дыбыстауға – жеке, дербес өнер ретінде қарайтын кезең туған секілді. Себебі, дыбыстаудың да өзіндік тарихи кезеңдері, қалыптасуы мен дамуы бар. Қазіргі таңда, дыбыстау өнерінің айқын даму белесі - дубляж. Дыбыстаудың сапалы түрі саналатын

дубляж саласы әлемдік нарықта көшбастап тұр. Дисней компаниясы өнімдерін орыс тілінде дубляждап жатқан Ресей елінің халқы экранда кеңестік актерлердің жарқын дауыстарын естігісі келеді. Қайталанбас дауысқа айналған олардың ерекше дауыстары көрермен құлағынан кетер емес. Қазіргі таңда дыбыс режиссерлерінің технологиялық өзгертулерді жиі қолданудан актер дауысы шынайылықтан тым алшақтап, көрерменге әсері азайды. Бұрын бұл әдіс аса байқалмаса, қазір тым әсірелеп қолданады.

«Актерлер міндетті түрде көпшіліктің алдында айтар ойын дұрыс жеткізу үшін дыбыстың қалай пайда болғанына зер салғаны жөн» [10,34 б.]. Көрермен дауыстың техникалық өзгерістерге ұшырағандығын бірден байқайды. Сапалы дүние жасау жолында ескі дәстүрден ажырап қалу - бүгінгі заманауи анимация өнеріне тосқауыл болуда. ХХІ ғасыр көремендерінің сүйікті мультфильмдеріне айналған «Шрек», «Маша и медведь», «Холодное сердце», «Золушка» т.б. туындыларды дыбыстаушы актерлердің дауыстарында ешқандай ерекшелікте байқалмайды. Барлығының дауыстары бір-бірлеріне ұқсастығынан ажырату қиынға соғады. Бұл анимациялық фильмдердегі актерлерде бұрынғы кезең актерлеріне тән жандылықтың жоғалуы, экранда жасампаз дүниенің тууына себепкер. Дерекке сүйенсек, мәтіннің өзгеруі әлем театрында ұлы төңкерістерге алып келгені белгілі. Классикалық әдеби мәтіндердің қарапайым ауыз-екі тілдегі жеңіл сөйлемдермен алмасуы актердің сөйлеу мәнеріне де ықпалы болғаны сөзсіз. Күрделі сөйлемдердің орнын күнделікті қарапайым сөздердің басуы актер дауысына шынайылық бере түсті.

Дегенмен мәтіннің өзгерістері туралы театр мамандары арасында қарама-қайшылықты пікірлер қалыптасқан болатын. Ғылыми негізге алынбаған деп дилетантизмге бағаласа да, мәтіннің жеңілдігі актер дауысына шынайылық бергендігі анық. Бұл мәтіннің маңыздылығын айқындап көрсетеді. Тым әсіреленген, көркем сөздерді оқу барысында дауыстан шынайылық жоғалады. Дауыс мүмкіндігін көрсетуге сценарий форматының кедергі тудыратыны сөзсіз. Мультфильм жанрына сәйкес құрылған кейбір сценарийлерде баяндайтын сөздің аздығы, диалог қатарының жоқтығы дыбыстаудың кемшін тұстарына айналып отыр. Жаңылтпаш, мысалдар, мақал-мәтел, ақ өлең, қара сөз, поэзия... көптеген тіл техникасын дамытатын сөздік құрамдар сахналық тілдің негізін құрайды. Қазіргі таңда актерлер сүйенетін сахналық тіл толық қалыптасты. Театр мамандары актерлердің сахнадағы рөлдерін бақылау барысында сахналық тіл заңдылықтарын жасап үлгерді. Олардың шығармашылықтарына негізделе дауыс техникасына арналған бірнеше жаттығуларды ұсынатын теориялық еңбектер көптеп жарияланды. Бірақ дыбыстау тілі жөнінде арнайы ережелер жазылған еңбектің жоқтың қасы. К.Румянова, В.Высоцкий, А.Папанов... кезеңдеріндегідей дауыс үлгілерін экранда жасау мүкін болмаса да, әр актердің өзіндік сөйлеу мәнері, тілдік интонациясы болуы қажет деген тұжырым жасауға болады. Бірақ белгілі бір ережелерге бағынатындай талаптар жасалынғандығы жөн.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Заварова Н. Параллельный монтаж: Белоснежка и семь гномов, любимая сказка Диснея. [Электронный ресурс] // Официальный сайт сетевого издания Kinokadr.ru / URL: (Дата обращения: 21.03. 12).
2. Тұранқұлова Д. Сахна тілі. I-том. - Алматы: Білім, 2016. – 212 б.
3. Омарбаева М.С. Сахна тілі: оқу құралы. – А.: Т.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА, 2019. – 136 б.
4. Whitaker H. Halas J. Sito T. Timing for animation. – 2nd ed. «Focal Press is an imprint of Elsevier», 2009. – P. 157.
5. Хитрук Ф.С. Профессия – аниматор. (в 2 тт., т. 1.) . – Москва: Гаятри. 2007. – 304 с.
6. Кучкина О. Анатолий Папанов ненавидел волка из «Ну, погоди!». [Электронный ресурс] // Официальный сайт сетевого издания Peoples.ru/ URL: <https://www.peoples.ru/art/cinema/actor/papanov/history3.html> (Дата обращения: 02.11.07).
7. Сивоконь Е. Я. Звук в мультипликации или Волка играет Папанов, а Зайца – Румянова. [Электронный ресурс] // Официальный сайт сетевого издания Esivokon.narod.ru / URL: <http://esivokon.narod.ru/glava07.html>
8. Зиновий Г. Рыцарь совести. (Актёрская книга). – Москва: АСТ; Зебра Е, 2010. - 448 с.
9. Хожамбердиев О. Сахналық тіл – сөз әрекетінің негізі: оқу құралы. – Алматы, 2015. – 76 б.
10. Хожамбердиев О.К. Заманауи қазақ театр мектебіндегі сахна тілі. Диссертациялық жұмыс. Алматы, 2012. – 120.

Н. Ж. Жаманбаева

*Казахская национальная академия искусств им. Т. К. Жургенова
(Алматы, Казахстан)*

О. К. Хожамбердиев

*Казахская национальная академия искусств им. Т. К. Жургенова
(Алматы, Казахстан)*

ОСОБЕННОСТИ ОЗВУЧИВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ АНИМАЦИОННЫХ ФИЛЬМОВ (ДИСНЕЙ И РУССКИЕ АНИМАЦИОННЫЕ ФИЛЬМЫ)

Аннотация

В настоящее время существует необходимость определения качества звучания молодого искусства. Преобразованная в сольное искусство казахская мультипликация требует углубленного изучения. В данной статье рассматриваются особенности звучания анимационных фильмов. Объектами исследования являются анимационные фильмы Диснея и России. Основная цель исследования – рассмотреть озвучивание иностранных анимационных фильмов, выявить особенности звука и подчеркнуть важность озвучивания актера. По этой цели разобраны основные правила речевой техники актера. Только в мире анимации проявляется полный потенциал голоса актера. Дело в том,

что в искусстве иллюзии жизни раскрываются различные голосовые особенности. В статье будет проведено сравнительное исследование анимационных фильмов двух стран. Во время исследования вы найдете некоторые правила, необходимые для развития голоса актера перед микрофоном. Предлагаемые правила, необходимые для голоса актера, подчеркивают важность исследований.

Ключевые слова: анимация, искусство слова, стиль речи, техника озвучивания, тембр, интонация, фактура, образ.

N. Z. Zhamanbayeva

*T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
(Almaty, Kazakhstan)*

O. K. Khozhamberdiyev

*T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
(Almaty, Kazakhstan)*

**FEATURES SOUND OF FOREIGN ANIMATION FILMS
(DISNEY AND RUSSIAN ANIMATION FILMS)**

Abstract

Currently, there is a need to determine the sound quality of young art. Transformed into solo art – Kazakh animation requires in-depth study. This article discusses the sound features of animated films. The objects of study are animated films of Disney and Russia. The main objective of the study is to consider the scoring of foreign animated films, identify the features of sound and emphasize the importance of scoring an actor. For this purpose, the basic rules of the actor's speech technique are analyzed. Only in the world of animation does the full potential of the actor's voice manifest. The fact is that in the art of the illusion of life, various voice features are revealed. The article will conduct a comparative study of animated films of the two countries. During the study, you will find some rules necessary for developing an actor's voice in front of a microphone. The proposed rules required for an actor's voice emphasize the importance of research.

Keywords: animation, locution, art word, voicing technique, timbre, intonation, texture, image.

Авторлар туралы млімет:

Жаманбаева Нұрсұлу Жайыққызы – Т. К. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА-ның магистранты (Алматы қ., Қазақстан)

email: zhamanbayeva96@mail.ru

Хожамбердиев Ордабек Қамзабекұлы – Т. К. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА-ның доценті, PhD докторы (Алматы қ., Қазақстан)

email: ordabek_79@mail.ru

Сведения об авторах:

Жаманбаева Нурсулу Жайыковна – магистрант Казахской национальной академии искусств им. Т. К. Жургенова (Алматы, Казахстан).

email: zhamanbayeva96@mail.ru

Хожамбердиев Ордабек Қамзабекович – доцент Казахской национальной академии искусств им. Т. К. Жургенова, PhD (Алматы, Казахстан).

email: ordabek_79@mail.ru

Authors' bio:

Zhamanbayeva Nursulu Zaiykovna – Master's Student T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts (Almaty, Kazakhstan)

email: zhamanbayeva96@mail.ru

Khozhamberdiyev Ordabek Kamzabekovich — PhD, associate professor of T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts (Almaty, Kazakhstan)

email: ordabek_79@mail.ru